

Ciril Bergles

Življenje in poezija Miguela Hernández (1910–1942)

(Ob petdesetletnici pesnikove smrti)

Osemnajstega marca leta 1942, tri leta po končani španski državljanski vojni in sredi druge svetovne vojne, je za pljučno tuberkulozo v neki temačni in zapuščeni španski ječi umrl pesnik Miguel Hernández. Bil je edini mladi španski pesnik, ki je bil dovolj nadarjen, da bi lahko zapolnil praznino, ki je nastala v španski poeziji po tragični smrti pesnika Garcie Lorce.

I

Miguel Hernández se je rodil leta 1910 v mestecu Orihuela, v provinci Alicante, na jugovzhodu Španije. Njegov oče je bil kozji pastir in Miguela je čakalo isto delo, ko mu je bilo komaj osem let. Vodil je svojo kozjo čredo po gričih v okolici Orihuele. Znal je z glasnim žvižgom krotiti živali, ki so zaostajale in se zgubljele. Ko je dopolnil deset let, ga je oče poslal v šolo, ki so jo vodili jezuiti, da bi se naučil brati in pisati. Miguelovi učitelji so kmalu opazili izredno dečkovo nadarjenost in njegovo strast do branja. Miguel je namreč prebral vse, kar mu je prišlo v roke. Očetu so svetovali, naj otroka šola. Toda očetova želja je bila, da bi sin ostal pastir. In tako je za nekaj časa tudi bilo. Če je pa Miguel le mogel, se je prepuščal branju. Ko mu je bilo petnajst let, je po naključju spoznal skupino mladeničev, ki so imeli strašno radi poezijo. Zbirali so se v skromni pekarni, ki je bila last staršev enega od mladeničev. Skupino je vodil nadarjeni in načitani Ramón Sijé. Srečanje s tem mladeničem je bilo odločilno za Miguelovo literarno usmeritev. Ramón mu je posojal knjige, predvsem španske klasike: Lope de Vega, Garcilasa, svetega Janeza od Križa, Queveda, Gongora, Calderona. Kasneje tudi moderne pesnike: Rubéna Daría, Antonia Machado, Juana Ramóna Jimenéza in druge. Bral je tudi Gabriela Miróa, slavnega romanopisca iz Alicanteja, ki je v svojih romanih opisoval Orihuelo (Gobavi škof, Naš oče sveti Daniel). Vse to branje je hudo vznemirilo dušo bodočega pesnika. Zdaj je Miguel začel tudi sam pisati pesmi in je z njimi napolnil nekaj debelih zvezkov. Strast do branja je bila vse večja. Končno je spoznal še poezijo Federica Garcíe Lorce, ki ga je povsem osvojila. Opajal se je ob njegovi bogati metaforiki in strastnih andaluzijskih ritmih.

Kot se je dostikrat zgodilo z mladimi talenti, ki so živeli na deželi, nekega dne tudi Miguelu ni zadoščalo tesnobno in brezperspektivno provincialno okolje. Zavedal se je, da je pesnik in da se v takem okolju ne bo

mogel uveljaviti. Nekaj časa se je preživljal z raznašanjem mleka, delal je tudi v notarski pisarni. Potem se je nekega dne odločil, da se bo preizkusil v Madridu, kjer je bila po njegovem mnenju doma literarna slava. Pisal je slavnemu pesniku Juanu Ramónu Jimenému, svojemu velikemu idolu: »Imam na tisoče pesmi in še nobene nisem objavil. Na deželi ljudje malo berejo pesmi in tisti, ki jih berejo, jih ne razumejo. Ne vem, kaj naj tukaj naredim s temi tisoč pesmimi. Včasih me ima, da bi jih skuril, kar bi bilo morda najbolje. Sanjač kot sem, bi rad šel v Madrid. Pri miru bom pustil koze in si bom s pičlimi denarci kupil vozovnico. Častitljivi Juan Ramón, me lahko sprejmete na svojem domu in preberete to, kar bom prinesel?« Ne vemo, če je Juan Ramón odgovoril na to pismo nadobudnega poeta. Toda čez nekaj tednov je Miguel sedel na vlak in se odpeljal v Madrid. V starem kovčku je nesel svoje pesmi. Prve dneve je bil ves prevzet od bleska prestolnice Republike. Hodil je od enega konca mesta do drugega, da bi ga dobro spoznal. Potem si je hotel poiskati kakšno delo. Ni mu uspelo. Svoje pesmi je ponudil uredniku literarne revije, toda ta ni ničesar objavil in tudi ni kaj dobrega svetoval mlademu Miguelu. Tistih nekaj pezet, ki jih je prinesel s seboj, je hitro splahnelo in z njimi tudi vse iluzije o literarni slavi. Razočaran se je vrnil v Orihuelo. Še strastneje se je zatekal k knjigam, prijateljem, v naravo. Kljub madridskemu neuspehu je še naprej pisal pesmi. In nazadnje mu je leta 1932 uspelo objaviti v bližnji Murcii svojo prvo knjigo *Perito en lunas* (Izvedenec v mesečini). To je poezija, polna baročne bujnosti, metaforik po vzoru Góngore in Calderona. Prodanih je bilo samo nekaj izvodov in še te so kupili njegovi prijatelji. Toda nekateri literarni kritiki v Murcii so Miguelove pesmi pohvalili in to je bilo zanj veliko. Začel je pisati versko dramo in bukolične sonete, v katerih se prepletata ljubezen in občudovanje narave. Te sonete je kasneje objavil pod naslovom *El silbo vulnerado* (Ranjeni piš vetra). Ustvarjalni užitek je združeval s svojo prvo ljubezensko izkušnjo, zaljubil se je namreč v frizersko vajenko Josefino Manresa, ki je kasneje postala njegova žena. Ta ljubezen je dajala Miguelu občutek varnosti in samozavesti. Zdaj se je čutil pesnika bolj kot kdajkoli in bil je pripravljen, da še enkrat poskusi v Madridu. Z istim starim kovčkom, zdaj polnim novih pesmi, s primerki svoje prve knjige in z dramskim besedilom, poskusi znova. A zdaj ni več plahi adolescent, malodušen, zdaj je čutil zaupanje vase in v svojo poezijo. V Madridu je kmalu spoznal Joséja Bergamína, urednika znane revije Cruz y Raya. Ta mu je objavil dramsko besedilo »auto sacramental« *Quién te ha visto y quién te ve* (Kdo te je videl in kdo te vidi). Objava tega besedila je odprla Hernándezu vrata v madridski literarni svet. Kmalu je spoznal in se spoprijateljil z velikimi pesniki: Federicom Garcío Lorcom, Aleixandrom, Albertijem, Altolaguirrom, Nerudom . . . Dobil je zaposlitev v uredništvu enciklopedije Los Toros. Tako je lahko ostal v Madridu, pisal in širil krog svojih literarnih prijateljev. Toda, ko je prišlo poletje, ni mogel več vzdržati. Sedel je na vlak in se vrnil v Orihuelo, da bi videl svoje, svojo zaročenko, svoje prijatelje. To so bili njegovi najsrečnejši dnevi. Septembra se je vrnil v Madrid, k svojemu delu, k poeziji. Pesnik Aleixandre je v svoji knjigi Srečanja opisal Miguelove obiske na njegovem domu, skupaj z Lorco, Nerudo, njihove skupne sprehode po univerzitetnem mestu, po parkih Moncloe. Včasih je Miguel nenadoma izginil. Ko so ga v zboru klicali, se je oglasil z drevesne krošnje njegov zdrav in poreden smeh.

Decembra leta 1935 je v Orihueli umrl Miguelov prijatelj in mladostni

mentor Ramón Sijé. Njegova smrt je Miguela hudo pretresla. Prijatelju v slovo je napisal znamenito *Elegijo Ramónu Sijéju*, ki jo je pesnik Juan Ramón Jimenéz v dnevniku *El sol* zelo hvalil. Kmalu je bil povabljen k sodelovanju v reviji *Revista Occidental*, v kateri je objavil nekaj svojih najlepših pesmi. Leta 1936 je izšlo Miguelovo doslej najzrelejšo delo *El rayo que no cesa* (Žarek, ki ne ugasne). Večina pesmi te zbirke je napisanih v obliki soneta, ne brez opaznega vpliva Quevede. Iz teh sonetov veje globoko ljubezensko čustvo in tudi prizadetost ob razmerah v Španiji. Kritiki so te pesmi sprejeli z velikim navdušenjem in so bili mnenja, da gre za najbolj izvirnega in nadarjenega mladega avtorja.

III

Državljanska vojna je Miguela globoko vznemirila. Z vsem srcem se je vključil v obrambo demokracije. Pridružil se je španski ljudski vojski, se potem boril za Madrid, sodeloval v hudih bitkah za Turuel, za Salamanca, za Andaluzijo. Bojevnikom je prebiral svoje spodbudne verze. Sredi vojne, leta 1937, se je tudi poročil. Rodil se mu je sin, ki pa je kmalu umrl. Ob koncu vojne se mu je rodil drugi sin. Njemu je napisal nekaj svojih najbolj nežnih in občutenih pesmi.

Vojna je tema treh Hernándezovih pesniških zbirk. Leta 1937 je objavil *Viento del pueblo* (Veter ljudstva) in leta 1939 še *El hombre acecha* (Človek preži). Posthumno so izdali Hernándezove pesmi, ki so nastale med leti 1938 in 1941, in sicer pod naslovom *Canconero y romancero de ausencias* (Kanonier in romansero odsotnosti). Vojno je Miguel občutil kot velik človeški in pesniški izziv. Kmetje, delavci in intelektualci so se združili v skupni boj za svobodo Španije. Ta skupni boj je pesnik doživljal kot silni veter, kot krik. Toda večji del njegove poezije razkriva predvsem osebne tragedije, ki jih povzročata vojna in jih zgodovina potem kmalu pozabi. Kajti vsaka vojna je strašna, »če ni njen namen ljubezen«. Že naslovi nekaterih pesmi povedo, za kaj gre: *Vlak z ranjenci*, *Ječe*, *Ranjenec*, *Pesem ženina vojaka*, *Žalostne vojne*, *Elegija Federici Garcíi Lorci*... Vojna prazni zakonske postelje, pustoši ognjišča, pušča globoke rane na telesu in na duši, ki se desetletja ne zacelijo. Vojna razdvaja družine in pušča tako malo upanja. Hernándezova poezija vojnih let ne pozna nikake ideološke propagandne nabreklosti, zgolj za vsakdanjo rabo. Ta poezija je najbolj človeška in pesniška izkušnja, ki ostaja kot spomin in opomin vsem vojnam, ki jih bo človeštvo spričo svoje norosti še uprizorilo.

IV

Po končani vojni je Miguelu uspelo pobegniti na Portugalsko, vendar ga je tamkajšnja policija vrnila na špansko ozemlje. Tukaj ga sprva niso zaprli, a ko se je vrnil v Orihuelo, ga je Guardia Civil spravila za rešetke. Zaradi politične dejavnosti med vojno je bil obsojen na smrt in samo intervencija nekaterih njegovih vplivnih prijateljev je spremenila smrtno obsodbo v trideset let ječe. V letih, ki jih je Miguel prebil v ječi, so nastale najgloblje njegove pesmi, objavljene po njegovi smrti pod naslovom *Ultimos poemas* (Zadnje pesmi) in *Poemas inéditos* (Neobjavljene pesmi). Hernán-

deza so selili iz zapore v zapor, dokler ni zbolel za tifusom in nazadnje še za pljučno tuberkulozo. Ko se je Miguelovo stanje skrajno poslabšalo, so njegovi prijatelji zaprosili za premestitev v sanatorij v bližini Alicanteja. Toda ko je prišlo dovoljenje za premestitev, je bilo že prepozno. Osemindvajsetega marca leta 1942, pred petdesetimi leti, ob zori, je stopila k njemu smrt in končala njegovo kratko življenjsko pot. Pesnikove zadnje besede so bile namenjeni ženi: »Josefina, dekle, kako si nesrečna!« Njegove oči so ostale široko odprte in nikomur jih ni uspelo zapreti. Takrat je bil Miguel star dvaintrideset let.

V

Glavne teme Hernándezove poezije so domovina, ljubezen in smrt. Državljska vojna je napolnila njegovo pesem z gorečnostjo in ognjem. Pesnik je bil »sredi ljudstva«. Njegovo orožje je bila pesem. Pesniški zbirki *Veter ljudstva* in *Človek preži* sta postali simbol. Biti »sredi ljudstva« mu je pomenilo razumeti ga, čutiti z njim, izraziti njegove stiske in trpljenje in upanje. Hkrati mu je to pomenilo izraziti samega sebe. Hernándezova vojna poezija ni mogla biti ideološka, propagandna, že zaradi pesnikove narave ne. Je polna epske veličine starih španskih romanc in modernega liričnega občutja. Toliko nasilja, kot ga je videl, toliko krvi in smrti, je nujno pustilo nekaj grenkobe na dnu vsake njegove pesmi teh let. Dosti žalosti in obupa. Pesnik odkriva veliko bolečino sveta, njegov kaos, razčlovečenje. V takem razpoloženju napiše: »Pomagajte mi biti človek...« Vojna prebudi v človeku žival (*Prva pesem*). Njegove uničevalne nagone. Kljub vsemu pesnik ni povsem obupal. Vedno mu ostaja nekaj svetlobe, ljubezni. Zbirko *Človek preži* konča s čudovito *Poslednjo pesmijo*, v katero spusti žarke nekega blaženega upanja, neki otroški sen: »Poslikana, ne prazna: / poslikana je moja hiša / z barvo silnega trpljenja / in nesreč. // Vrnila se bo iz joka, / kamor je odšla / s svojo zapuščeno mizo / in s polomljeno posteljo. // Na blazinah / bodo cveteli poljubi. / In rjuha bo ovila / telesa s svojim / razkošnim dišečim slakom. // Za okni / se pomirja sovraštvo. // Kremplji bodo nežni. // Pustite mi to upanje.«

Najlepše Hernándezove pesmi so nastale v treh letih, ki jih je preživel v ječi. Silnemu »vetru ljudstva« je sledil tragični čas poraza, obupa in žalosti. Ko je bil zaprt med štiri mračne in vlažne stene ječe, je pisal o strašnih stiskah svojega telesa in duše. V ječi je napisal eno svojih najboljših pesmi *Sin luči in mraka*, ki je izraz bolečega občutja sveta in posameznika, pesnika samega. Njegovo edino pravo življenje odslej je kozmos ustvarjalne luči, ki jo pesniku omogočata njegova žena in sin. Pesnikova eksistenca zdaj vztrajno niha med svetlobo in temo, med dnevom in nočjo, med soncem in luno, med upanjem in obupom. V takem stanju je napisal nekaj najbolj pretresljivih ljubezenskih izpovedi in očetovskih čustev, kar jih je kdajkoli napisal kak španski pesnik. Ko mu je žena pisala, s kakšno lakoto se otepata s sinom, je napisal znamenito *Uspavanko s čebulo*, antologijsko pesem moderne španske poezije. V temni ječi pomeni pesniku misel na sina prav toliko kot misel na svobodo, na prihodnost. Kajti sinov smehljaj, ki ga gleda v prividu, pesnika osvobaja: »Tvoj smehljaj me osvobaja, / mi daje krila. / Samota me reže, ječa me trga.« V ječi se je Miguelova tesnoba vse bolj zgoščala. Upanje, katerega se tako otroško

oklepa, da ne bi podlegel obupu, se bo kmalu vdalo tesnobi in osamljenosti. V eni svojih poslednjih pesmi, *Večne sence*, ki je simbol te vdaje, vidi pesnik vse naokrog samo sence in sovrašтво:

»Samo blesk stisnjenih pesti,
samo blesk stisnjenih zob.
Zobje in pesti od vseh strani.
Bolj kot roke se krčijo gore.

Nejasna je bitka brez upanja na jutri.
Kakšna oddaljenost temnih utripov!
Sem ječa z enim samim oknom,
pred veliko samoto jeze.

Sem odprto okno, ki posluša,
kam teče to mračno življenje.«

Toda pesem se konča z verzi, v katere se vrne upanje:

»A v tem boju je tudi žarek,
ki vedno porazi temo.«

Resnična ječa se mu vse bolj spreminja v ječo življenja. Zdaj se začne boleče nihanje med upom in obupom; zdaj gre zares. Upanje je odvisno samo od ljubezni. Upa lahko samo tisti, ki ljubi in je ljubljen. Toda sovrašтво, ki vlada vsenaokrog, lahko vsako upanje izniči. Prva kitica pesmi *Let* govori prav o tem:

»Samo tisti, ki ljubi, leti. A kdo toliko
ljubi, da bi bil kot lahka in hitra ptica?
To sovrašтво vsenaokrog pogreza vse,
kar bi se hotelo pognati naravnost v življenje.«

To nihanje med upom in obupom je pravzaprav nekaj stalnega v Hernándezovi poeziji. Navzoče je tudi v *Grobnici želja*, ki je nekaj avtoportret pesnikov. Protagonist pesmi je zidar, ki hoče z ljubečimi rokami postaviti hišo, neko krilato stavbo, kar je pesnik sam. Toda tudi ta sen, to življenje, ki tako hrepeni po svobodi in prihodnosti, se zruši in pokoplje pod seboj pesnika.

VI

Vincente Aleixandre je na grobu pesnika iz Orihuele rekel naslednje: »Ti, najbolj resničen, najbolj čist, ti, najbolj resničen od vseh, ti nisi odšel«. Danes je Hernándezova poezija bolj prisotna v španski in evropski kulturni zavesti kot kdajkoli prej. Naj po petdesetih letih končno pride tudi v slovensko kulturno zakladnico.